

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Rol van overheid verandert in groene economie

Kiezen voor groene groei is onvermijdelijk. Het is groen groeien of niet groeien. Met initiatieven 'van onderaf' kan groene groei zorgen voor nieuwe banen en een pijler van onze welvaart in de toekomst worden. De rol van de overheid is daarbij geenszins uitgespeeld, maar verandert wel wezenlijk van karakter. Niet langer moet de overheid Vadertje Staat of Moedertje Albedil willen zijn; ze heeft de opdracht om creatief mee te bewegen met de vele burgerinitiatieven en innovaties in het bedrijfsleven.

door *Ruud Lubbers & Paul van Seters*

Lubbers is oud-minister-president en Van Seters is hoogleraar globalisering en duurzame ontwikkeling aan de TiasNimbas Business School van de Universiteit van Tilburg.

HET AFGELOPEN JAAR IS NEDERLAND net als veel andere westerse landen op harde wijze geconfronteerd met het wegvallen van de economische groei ten gevolge van de ontregeling van de financiële markten en oplopende overheidstekorten. Tegelijkertijd wijzen ontwikkelingen als maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) en *corporate social responsibility* (CSR) met steeds meer urgentie op de noodzaak te kiezen: groen groeien of niet groeien? De onvermijdelijkheid van deze keuze lijkt in de eerste plaats een uitdaging voor het bedrijfsleven. Maar wat betekent dit voor de rol van de overheid? Treedt die alleen maar terug, of is die hier juist op een andere, maar niet minder actieve wijze bij betrokken? De introductie van de green deals door het kabinet-Rutte-Verhagen zijn tekenen van een nieuwe wind in de samenleving en van de transitie naar een groen soort van ondernemen.

ECONOMISCHE GROEI

In de wetenschap wordt het begrip ‘economische groei’ van oudsher opgevat als de toename van economische activiteit vergeleken met een eerder meetpunt. Wereldwijd de meest gebruikte indicator is de procentuele toename van het bruto nationaal product (bnp). Economische groei die op deze wijze wordt gemeten zegt uiteraard alleen iets over kwantiteit, niet over kwaliteit.

De aandacht voor de beperkingen van deze wijze van meten dateert niet van vandaag of gisteren. Niet alleen in de wetenschap maar ook in de politiek en meer algemeen in de samenleving klinkt steeds dringender de roep om een alternatieve benadering. Zou economische groei niet ook kunnen, en moeten, bijdragen aan duurzame ontwikkeling, dat wil zeggen aan de sociale en ecologische kwaliteit van samenlevingen? Dit is historisch de achtergrond van de toenemende populariteit van het idee van ‘groene groei’. Onder groene groei verstaat men dan die economische groei die leidt tot de transitie naar een duurzame of groene economie.

Groei vergt investeringen en vertrouwen; zonder deze is er recessie. Het casinokapitalisme van de financiële markten en te hoge schulden van overheden leiden in onze landen tot economische achteruitgang – tenzij er nieuwe groei-impulsen komen. Vroeger gebeurde dat door oorlogen of ontsluiting van nieuwe markten; nu kan dat door groen te gaan groeien. Alleen op die wijze zijn wij in staat de banen te creëren die noodzakelijk zijn om onze welvaart op peil te houden.

De economische crisis heeft de aandacht onder burgers en in het bedrijfsleven voor het idee van groene groei, en voor de taak van de overheid daarbij, alleen maar versterkt. Het gevaar ligt immers op de loer dat politici – en hun kiezers! – zó geobsedeerd raken door staatsschulden, dat zij uitsluitend bezig zijn met bezuinigen en aan economische groei, laat staan groene groei, helemaal niet toekomen. Nieuwe impulsen om het denken over groene groei te stimuleren zijn daarom zeer welkom. Maar voordat we kijken naar wat er in Nederland op dit terrein gebeurt, vragen we eerst aandacht voor een aantal internationale initiatieven.

NIEUW DENKEN OVER GROENE GROEI

Internationaal zijn er vier opvallende voorbeelden van het nieuwe denken over groene groei. In juni 2010 ging in Seoul het Global Green Growth Institute (GGGI) van start. Dit ambitieuze initiatief van de Zuid-Koreaanse regering vertegenwoordigt een nieuw soort internationale organisatie: interdisciplinair, met deelnemers uit uiteenlopende sectoren, en gericht op de

opkomende economieën en ontwikkelingslanden. Het GGGI streeft op allerlei manieren, en met een opvallend groot budget, naar de ontwikkeling van groene groei als het nieuwe, wereldwijde paradigma van economische groei.

In februari 2011 publiceerde het United Nations Environment Programme (UNEP) een rapport getiteld *Towards a green economy. Pathways to sustainable development and poverty eradication*. Dit lijvige rapport dient vooral ter voorbereiding van de Rio+20-conferentie over duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties, die in juni 2012 in Rio de Janeiro wordt gehouden. De cen-

Vergroening van de economie is geen rem voor groei, maar juist een nieuwe motor daarvoor

trale boodschap van het rapport is dat vergroening van de economie geen rem is voor groei, maar juist een nieuwe motor daarvoor; dat die vergroening netto goede banen genereert; en dat zij een belangrijke strategie is om structurele armoede te verhelpen.

Het rapport probeert ook om beleidsmakers te motiveren om de voorwaarden te creëren voor nieuwe investeringen in een groene economie.

In mei 2011 lanceerde de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) haar Green Growth Strategy. De kern van deze strategie bestaat uit een viertal nauw met elkaar samenhangende rapporten. De OESO benadrukt 'dat de crisis veel landen ervan heeft overtuigd dat een ander soort economische groei nodig is' en dat een strategie van groene groei reële mogelijkheden biedt om de crisis te boven te komen.

Op 26 januari 2012 vond in Brussel een *policy dialogue* plaats over een nieuw rapport van het European Policy Centre (EPC), getiteld 'Green revolution. Making eco-efficiency a driver for growth'. Bij die gelegenheid benadrukte de Deense minister voor Europese Zaken, Nikolai Wammen, dat een 'groen Europa' een van de vier prioriteiten is van het Deense voorzitterschap van de EU in de eerste helft van 2012. Volgens Wammen is groene groei een voorwaarde voor de toekomstige welvaart van Europa. Zijn eigen land loopt daarin voorop: 'In Denemarken geloven wij dat de volgende industriële revolutie groen zal zijn.'

Deze vier voorbeelden maken duidelijk dat er de afgelopen twee jaar wereldwijd veel werk is gemaakt van het idee van groene groei, en dat er inmiddels een schat aan plannen en ervaringen bestaat die dat idee hebben veranderd van een utopische droom in een realiseerbare werkelijkheid.

HET DUURZAAMHEIDSBELEID VAN HET KABINET-RUTTE-VERHAGEN

Ook het duurzaamheidsbeleid van het kabinet-Rutte-Verhagen heeft zich onmiskenbaar laten inspireren door deze opvallende trend. Het officiële

kabinetsbeleid met betrekking tot duurzaamheid is neergelegd in de 'Agenda duurzaamheid; een groene groei-strategie voor Nederland', zoals toegestuurd aan de Tweede Kamer op 3 oktober 2011.

Het eerste van de drie hoofdstukken van de Agenda Duurzaamheid is getiteld 'Groene Groei'. Daaruit blijkt zonneklaar dat het kabinet het idee van groene groei enthousiast heeft omarmd. Dat is in onze ogen ook terecht, want de ontwikkeling van een duurzame economie kan in bepaalde bedrijven zeker banen kosten, maar de nieuwe banen die dankzij groene groei ontstaan zullen dit ruimschoots compenseren.

Een van de opvallendste onderdelen van de Agenda Duurzaamheid is de aankondiging van 'green deals' die het kabinet sluit met bedrijven en maatschappelijke partijen. Sterker nog, op dezelfde dag dat het kabinet zijn Agenda Duurzaamheid aan de Tweede Kamer aanbod, presenteerden minister Maxime Verhagen van Economie, Landbouw en Innovatie en staatssecretaris Joop Atsma van Infrastructuur en Milieu de Agenda Duurzaamheid aan het grote publiek en ondertekenden zij de eerste green deals met de samenleving.

Het officiële kabinetsbeleid met betrekking tot de green deals is neergelegd in een stuk getiteld 'Green Deal', zoals eveneens op 3 oktober 2011 toegestuurd aan de Tweede Kamer. De Green Deal geeft in grote lijnen aan waarom het kabinet denkt met afzonderlijke green deals een sterk instrument in handen te hebben om zijn plannen voor groene groei te verwezenlijken. Daarnaast bevat het stuk in totaal 59 verschillende deals of afspraken tussen overheden, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties over projecten voor de realisering van groene economische groei. Concrete voorbeelden van dergelijke green deals zijn: waterschappen die duurzame energie uit hun rioolslib gaan halen en zo voor veertig procent in hun eigen energie gaan voorzien; Verenigingen van Eigenaren die makkelijker decentraal energie kunnen opwekken, zodat zonnepanelen op woonhuizen rendabeler worden; boeren die in samenwerking met energiebedrijven uit mest biogas gaan maken; de gemeente Amsterdam die vanaf 2015 nieuwbouw klimaatneutraal maakt.

Men hoeft uiteraard geen doorgewinterde cynicus te zijn om te constateren dat het kabinet-Rutte-Verhagen voor deze benadering kiest omdat het op dit moment ontbreekt aan publieke middelen om grootschalig te investeren in duurzaamheid. Maar de green deals zijn in onze ogen toch eerst en vooral tekenen van een nieuwe wind in de samenleving, en van de transitie naar een ander soort ondernemen gericht op een ander soort groei. Het grote belang van impulsen van onderop klonk ook door in de laatste kersttoespraak van koningin Beatrix, waarin zij uitweidde over de maatschappelijke betekenis van duurzaamheid. De koningin citeerde

het Handvest van de Aarde, vroeg aandacht voor de ethische dimensie van duurzaamheid en wees erop dat er al heel veel gebeurt op dit vlak: ‘ondernemers richten zich meer en meer op verantwoorde productie (...) al die hoopgevende aanzetten tot verandering vanuit de maatschappij (...) het zijn juist de jongeren die ons vandaag daartoe aansporen.’

Dezelfde inzet blijkt uit een initiatief van het Nederlandse bedrijfsleven dat werd aangekondigd op het recente World Economic Forum in Davos. AkzoNobel, DSM, FrieslandCampina, Heineken, KLM, Philips, Shell en Unilever hebben onlangs de Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) opgericht, met als doel het gezamenlijk bevorderen en promoten van businessmodellen gebaseerd op duurzame groei. Volgens de DSGC, voorgezeten door oud-premier Jan Peter Balkenende, ‘is duurzaamheid een aanjager van economische groei geworden’.

GREEN DEALS ZIJN GEEN SYMBOOLPOLITIEK

In de media werden de green deals van het kabinet na de presentatie op 3 oktober opvallend kritisch ontvangen. De reactie was vooral dat het in feite gaat om 59 ‘green deeltjes’¹ of dat de initiatieven ‘in omvang te klein zijn’.² Die kritiek werd gedeeld door invloedrijke vertegenwoordigers van de duurzaamheidsbeweging in Nederland, zoals Jan Rotmans van Urgenda (‘het goede instrument op het verkeerde moment’) en Marga Hoek van De Groene Zaak (‘te vrijblijvend’).

Het scherpste commentaar kwam, wellicht niet helemaal onverwacht, van de oppositiepartijen in de Tweede Kamer. GroenLinks-fractievoorzitter Jolande Sap veegde in een opiniestuk de vloer aan met minister Verhagen: ‘Het beeld dat blijft hangen is een minister die links en rechts is wezen shoppen bij ondernemers. Dat resulteerde in een mooie lijst, maar die was er ook zonder deze Green Deal gekomen. Zonder zelf de structuren te doorbreken die belemmeren dat groen de norm wordt, is er geen sprake van een deal. We zien slechts een minister die pronkt met andermans veren. Een gemiste kans.’³

Met deze en soortgelijke kritiek zijn wij het niet eens. Naar onze overtuiging doorbreekt de Green Deal wel degelijk oude denkbeelden en structuren. De Green Deal is niet louter symboolpolitiek, maar vertegenwoordigt nu juist een nieuwe benadering die aanhaakt bij de opkomst van de duurzaamheidsbeweging en die deze beweging alle ruimte geeft – ruimte waarzonder het tot stand brengen van een duurzame(re) samenleving een illusie zal blijven. De filosofie van die nieuwe benadering wordt in de inleiding van de Green Deal treffend als volgt omschreven: ‘Niet langer bepaalt de overheid en is het aan de rest van de samenleving

om zich aan te passen. Maar het gaat steeds meer om een samenspel tussen overheid, bedrijfsleven en andere stakeholders, zoals kennisinstellingen en NGO's. Daarbij moeten overheden en grote bedrijven de creativiteit van onderaf benutten.'

De critici van de Green Deal benadrukken in hun afwijzing van deze afspraken alleen maar de bijzondere betekenis ervan

.'

Het tegenstrijdige van de reacties van de critici van de Green Deal is dat zij, in hun afwijzing van deze afspraken, de bijzondere betekenis ervan alleen maar benadrukken.

Want Urgenda kondigde aan niet op de uitvoering van welke green deal

ook te gaan zitten wachten: 'Wij komen op 11 november met concrete plannen om honderdduizenden woningen aan te pakken.'⁴ En De Groene Zaak, die 120 ondernemingen vertegenwoordigt die serieus werk maken van duurzaamheid, behoorde uiteindelijk niet tot de ondertekenaars van de Green Deal, maar gaat natuurlijk onverdroten door met zich inzetten voor de vergroening van de Nederlandse economie – inderdaad, 'van onderaf'.

Deze nieuwe benadering van duurzaamheid staat ook centraal in *Kiezen en verbinden*, het recente rapport van het Strategisch Beraad van het CDA. In dat rapport is de kern van het nieuwe denken over duurzaamheid en groene groei treffend als volgt samengevat: 'Meer duurzaamheid is gelukkig niet alleen een zaak van de overheid. Integendeel, overal in de Nederlandse samenleving nemen burgers en bedrijven initiatieven om duurzaamheid te bevorderen. Ze wachten niet op de overheid, maar gaan zelf aan de slag.' Het rapport maant de overheid de nieuwe burgerinitiatieven 'te koesteren en waar mogelijk te bevorderen': 'Er zijn hier bijvoorbeeld belangrijke mogelijkheden om in decentrale samenwerkingsverbanden – bewoners van een wijk, bedrijven, coöperaties, verenigingen – duurzame energie op te wekken. De politiek kan het tempo van deze ontwikkelingen soms niet bijbenen.'⁵

Een goed voorbeeld van dit 'tempo' en van 'zelf aan de slag gaan' is te vinden bij Energie-U, een nieuwe vereniging van burgers en bedrijven in Utrecht (opgericht 5 oktober 2010; thans 240 leden). Op haar site omschrijft de vereniging zich in deze woorden: 'Energie-U is het vehikel om voorstanders van duurzame energie een stem te geven en ook gewoon alvast aan de slag te gaan met kleine initiatieven op gebied van besparen en opwekken.' De vereniging is op allerlei fronten actief, waaronder het stimuleren van windenergie. In het najaar van 2011 is de vereniging door de gemeente Utrecht verkozen boven een commercieel energiebedrijf om plannen te ontwikkelen voor een windpark op het industrieterrein Lage Weide.

DUURZAAMHEIDSBEWEGING GROEIT

De toekomst is aan vertegenwoordigers van de duurzaamheidsbeweging, zoals Energie-U, Urgenda en De Groene Zaak. Groene groei maakt ons bewust van de omvang van de duurzaamheidsbeweging, maar verschaft hieraan tegelijkertijd belangrijke nieuwe impulsen. Maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor groene groei geloven in eigen kracht. Als dat zo uitkomt of nodig is, werken zij nauw samen met overheden en bedrijven, maar ze zijn daarvan niet afhankelijk. Dat leidt tot nieuwe vormen van samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en civil society. De rol van de overheid is dus geenszins uitgespeeld, maar verandert wel wezenlijk van karakter. Niet langer Vadertje Staat of Moedertje Albedil, maar een overheid die creatief meebeweegt met burgerinitiatieven en innovaties in het bedrijfsleven. Dit nieuwe samenspel is ook letterlijk zichtbaar in de Agenda Duurzaamheid en de Green Deal van het kabinet-Rutte-Verhagen. Onder het motto ‘zelf aan de slag’ en met initiatieven ‘van onderaf’ zorgt groene groei voor nieuwe banen, en wordt het de pijler van onze welvaart in de toekomst.

Noten

1 *de Volkskrant*, 7 oktober 2011.

2 *NRC Handelsblad*, 4 oktober 2011.

3 *de Volkskrant*, 8 oktober 2011.

4 *de Volkskrant*, 4 oktober 2011.

5 CDA Strategisch Beraad 2012, *Kiezen en verbinden. Politieke visie vanuit het radicale midden*. Den Haag: CDA, 2012, p. 28.